

MOVING FORWARD
TOGETHER

UNITED NATIONS
UKRAINE

2018

ІНДЕКС СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI ТА ПРИМИРЕННЯ ООН
ДЛЯ СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Фото: Shutterstock

Гендерні норми та стереотипи на сході України: Думки жінок та чоловіків

2018

Гендерні норми та стереотипи на сході України:
Думки жінок та чоловіків

Про Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України

Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України (скорочено – USE) являє собою аналітичний інструмент, покликаний покращити розуміння соціальної динаміки на сході країни. Індекс допомагає визначити стратегічні точки входу для розробки рішень та програм, які сприяють зміцненню соціальної згуртованості в суспільстві.

Індекс USE ґрунтується на методології Індексу соціальної згуртованості та примирення (SCORE), що був розроблений на Кіпрі Центром сталого миру і демократичного розвитку (SeeD) і Програмою розвитку ООН. Отримати більш детальну інформацію про Індекс USE, а також ознайомитися з результатами першої (2017) і другої (2018) хвиль дослідження можна на сайті use.scoreforpeace.org

Висновки, викладені в цьому документі, базуються на результатах Індексу соціальної згуртованості та примирення для східної України (USE) від 2018 року. У дослідженні взяли участь 6000 респондентів, які проживають на сході України (на підконтрольних уряду територіях в Донецькій та Луганській областях, а також в сусідніх з ними Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях).

Ця публікація була підготовлена Програмою ООН із відновлення і розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Думки, зауваження, висновки або рекомендації, викладені в цьому документі, належать авторам і не обов'язково відображають погляди ООН або Європейського Союзу.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують десять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк, а також уряди Данії, Канади, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії та Японії.

Вступ

Гендерні норми та стереотипи існують усюди – їх прояви в різних формах можна зустріти як у громадській сфері, так і в приватному житті. Гендерні норми визначають поведінку чоловіків та жінок, тоді як гендерні стереотипи акумулюють спрощені узагальнення щодо кожного гендеру, та відведені чоловікам і жінкам ролі у суспільному та особистому житті. Оцінка прийнятності поведінки чоловіків та жінок в суспільстві варіюється залежно від країни, регіону, соціальних та демографічних характеристик конкретної групи. Гендерні норми та стереотипи, зазвичай, негативно впливають на розвиток суспільства, підтримуючи нерівність (наприклад, при доступі до ресурсів та послуг), та дискримінацію, в тому числі й нормалізацію домашнього насильства.

Цей звіт є першим з трьох звітів, що розкривають сутність соціальної згуртованості на сході України з урахуванням гендерних аспектів. В ньому представлені відомості щодо гендерних норм та стереотипів, популярних серед чоловіків і жінок, які проживають на сході України – і на ринку праці, і в приватній сфері, а також складено профіль тих, хто підтримує традиційні гендерні норми та стереотипи. Розуміння того, хто саме відносить себе до умовної «консервативної» групи, допоможе сформулювати відповідні точки для зміни норм та стереотипів в суспільстві.

Резюме

- Традиційні гендерні норми підтримуються більшістю чоловіків і жінок, тоді як гендерні стереотипи підтримуються тільки більшістю чоловіків.
- Прихильники гендерних норм та стереотипів (і чоловіки, і жінки) мають певні характеристики, що в цілому підбивають соціальну згуртованість, включаючи низький рівень толерантності щодо меншин та маргінальних груп, нормалізацію домашнього насильства, соціальну (само)ізоляцію, а також громадянський песимізм.
- Існують певні відмінності між жінками та чоловіками, які підтримують гендерні норми та стереотипи, і тими, хто їх не підтримує, а саме:
 - жінки з традиційними поглядами, зазвичай, відчувають більшу тривожність (див. визначення в Додатку А), це жінки старшого віку, з відносно нижчим рівнем доходу;
 - чоловіки з традиційними поглядами, зазвичай, частіше дотримуються негативних стереотипів щодо інших соціальних та/або політичних груп і виказують більшу стурбованість щодо внутрішніх загроз політичного та соціального характеру.

Який рівень підтримки гендерних норм та стереотипів?

Переважає більшість жінок і чоловіків на сході України підтримують традиційні гендерні норми й помірно – стереотипи (див. Таблицю 1). Підтримка гендерних норм та стереотипів серед літніх людей дещо вища, ніж серед молодих. Рівень підтримки гендерних норм (68 відсотків) вище, ніж гендерних стереотипів (46 відсотків). Особливо велика різниця була виявлена в підтримці гендерних стереотипів між чоловіками та жінками (56 і 37 відсотків відповідно).

Таблиця 1. Підтримка гендерних норм та стереотипів за статтю та віком, %

	Стать			Вікова група		
	Разом	Чоловіки	Жінки	18–35	36–60	61+
Норми	68	72	64	66	67	71
Стереотипи	46	56	37	44	45	50

Гендерні норми: розподіл обов'язків на роботі та в родині

Гендерний поділ праці

Більшість жінок і чоловіків в рівній мірі підтримують ідею про те, що жінки повинні займатися більш «делікатними» видами діяльності, наприклад, працювати медсестрами, вчителями, секретарями (76 і 79 відсотків відповідно, див. Малюнок 1). Одним з пояснень цієї підтримки може бути те, що норма, згідно якої жінки повинні виконувати більш «делікатну» роботу, не обов'язково ставить жінок нижче чоловіків і не означає, що жінки є менш талановитими або розумними. «Делікатна» професія може сприйматися як така, що більше підходить жінкам, оскільки під цим мається на увазі робота з людьми (наприклад, догляд за хворими), а не робота з неживими предметами (наприклад, машинами). Це спостереження підтверджується певним набором професій і навичок, з якими жінки себе асоціюють¹. Також вважається, що жінки потребують «захисту» від роботи з важким фізичним навантаженням або професій, пов'язаних з ризиком для життя.

Малюнок 1. Підтримка гендерних норм на роботі, %

Розділення на «годувальників» та «берегинь сімейного вогнища»

Рівень підтримки розподілу обов'язків в родині згідно гендерних норм є нижчим, ніж підтримка подібної норми на ринку праці, й різниця у відповідях між чоловіками та жінками також є значною. Половина жінок (53 відсотки) і 64 відсотки чоловіків вважають, що чоловік має забезпечувати родину, тоді як жінка повинна дбати про дітей (див. Малюнок 2).

Малюнок 2. Підтримка гендерних норм в родині, %

¹ Жінки частіше повідомляють про навички у сфері послуг, ніж у сфері діяльності, пов'язаної з ручною працею (див. звіт *Навички та економічна безпека: самооцінка жінок і чоловіків*).

Стереотипи: розподілення ролей у процесі прийняття рішень

Стереотипи про те, що у чоловіків краще виходить приймати рішення і бути керівниками, користуються меншою підтримкою серед чоловіків та жінок, ніж гендерні норми, зазначені вище. Проте більше половини всіх чоловіків та одна третина всіх жінок підтримують стереотипи щодо різних аспектів прийняття рішень (див. Малюнок 3):

- **Прийняття раціональних рішень.** Твердження про те, що жінки є більш емоційними і що це негативно позначається на їхніх судженнях, підтримують 61 відсоток чоловіків та 44 відсотки жінок.
- **Навички управління.** Твердження про те, що чоловіки керують бізнесом краще, ніж жінки, підтримує половина всіх респондентів-чоловіків та одна третина респондентів-жінок.
- **Хто в родині головний?** Найбільш істотна різниця між чоловіками та жінками стосується твердження про те, що в родині останнє слово має бути за чоловіком.

Малюнок 3. Підтримка стереотипів, %²

Хто підтримує гендерні норми та стереотипи?

Для того щоб розуміти, як працювати з цими гендерними нормами та стереотипами, необхідно розглянути основні характеристики тих, хто найбільш рішуче підтримує традиційні норми та стереотипи³ (див. Таблицю 2). Десять відсотків жінок і 23 відсотки чоловіків повністю підтримують всі гендерні норми та стереотипи, тоді як 4 відсотки чоловіків і 10 відсотків жінок категорично виступають проти них. При цьому більшість чоловіків та жінок ставляться до них неоднозначно; вони або підтримують певні норми чи стереотипи, не визнаючи при цьому інші, або, навпаки, не виявляють значну підтримку чи неприйняття традиційних поглядів.

Затяті прихильники норм та стереотипів мають характеристики, які в цілому підривають соціальну згуртованість. Зокрема, традиційні погляди тісно пов'язані з такими негативними характеристиками, як нормалізація домашнього насильства, низька терпимість щодо меншин та

² Тут і далі відсотки можуть не дорівнювати 100% через округлення.

³ Жінки та чоловіки, які підтримують стереотипи, зазвичай, підтримують і гендерні норми.

маргінальних груп (особливо до ЛГБТІ-спільноти⁴), нижчий рівень громадянської активності та/або занижене відчуття значущості та вищий рівень громадянського песимізму. Що стосується жінок, то повністю підтримують гендерні норми та стереотипи, зазвичай, жінки старшого віку, з підвищеним почуттям тривожності та нижчим рівнем доходу, порівняно з тими, хто виступає проти цих норм та стереотипів. Чоловіки в цій категорії частіше підтримують негативні стереотипи щодо інших соціальних та політичних груп, а також, зазвичай, більше переймаються внутрішніми загрозами політичного та соціального характеру, ніж ті чоловіки, які не підтримують гендерні норми та стереотипи.

Таблиця 2: Найбільші відмінності між прихильниками та противниками стереотипів і норм серед жінок та чоловіків⁵

ХАРАКТЕРНІ ПОКАЗНИКИ ДЛЯ ПРИХИЛЬНИКІВ ТРАДИЦІЙНИХ НОРМ ТА СТЕРЕОТИПІВ ⁶		
Тільки для жінок	Для жінок та чоловіків	Тільки для чоловіків
Нижчий рівень доходу ⁷	Нетерпимість щодо ЛГБТІ-спільноти	Високий рівень стурбованості через внутрішні загрози
Відчуття тривоги	Нормалізація домашнього насильства щодо жінок	Наявність стереотипів щодо різних соціальних та політичних груп
Старший вік ⁸	Ностальгія за СРСР	
	Низьке відчуття власної значущості	
	Стигматизація психологічних проблем	
	Громадянський песимізм	
	Пасивна громадянська позиція	
	Виправдання насильства	
	Підтримка членства у Митному Союзі	
	Релігійність	
	Песимізм щодо можливостей працевлаштування	
	Менш поширені контакти з прихильниками Європейського Союзу	
	Відчуття загрози з боку різних соціальних та політичних груп	
	Депресія	
	Нижчий рівень освіти ⁹	
	Проживання в сільській місцевості ¹⁰	

* Визначення до всіх показників наводяться в Додатку А.

 Громадянська поведінка	 Психосоціальне функціонування
 Управління та безпека людини	 Демографічні показники
 Міжгрупові відносини	

⁴ ЛГБТІ – лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери та інтерсекс-люди.

⁵ Наведені показники є більш характерними для прихильників норм та стереотипів. І навпаки, противники гендерних норм та стереотипів мають набагато нижчі значення тих самих показників. Показники з найбільшою різницею між цими двома групами наведені першими в кожній з категорій.

⁶ Показники в таблиці не обов'язково прогнозують підтримку або неприйняття традиційних гендерних стереотипів чи норм, але в сукупності характеризують їхніх прихильників. Крім того, можуть існувати інші важливі фактори, пов'язані з підтримкою (або неприйняттям) гендерних норм та стереотипів, які не були зазначені в цьому документі.

⁷ Близько 65 відсотків жінок в категорії прихильників норм та стереотипів повідомили, що їм бракує коштів на їжу та/або одяг, порівняно з 38 відсотками жінок, які виступають проти них.

⁸ Близько 43 відсотків жінок в категорії прихильників норм та стереотипів належать до вікової групи 61 рік і старше, порівняно з 19 відсотками жінок, які виступають проти них.

⁹ Близько 26 відсотків жінок та чоловіків в категорії прихильників норм та стереотипів мають вищу освіту, порівняно з 53 відсотками тих, які виступають проти них.

¹⁰ Близько 28 відсотків жінок та чоловіків в категорії прихильників норм та стереотипів є мешканцями сільських районів, порівняно з 18 відсотками тих, що виступають проти них.

Висновки

Результати дослідження, наведені в цій доповіді, свідчать про те, що гендерні норми та стереотипи є притаманними і приватній, і суспільній сфері. Чоловіки і жінки, які підтримують традиційні гендерні норми та стереотипи, зазвичай, мають загальні риси, що є контрпродуктивними для соціальної згуртованості та мирного співіснування. Жінки та чоловіки цієї групи менш терпимі щодо меншин та маргінальних груп, наприклад, до ЛГБТІ-спільноти, мають менш активну громадянську позицію та вищу схильність до нормалізації домашнього насильства та насильства в цілому. Чоловіки, зокрема, більшою мірою схильні до негативної стереотипізації інших груп і до сприйняття загроз, що може негативно позначатися на визнанні рівних прав жінок та чоловіків, а також на відношенні до різних соціальних та політичних груп.

Високий рівень підтримки гендерних норм на ринку праці («делікатні» професії, що підходять жінкам) та в родині (розділення на «годувальників» та «берегинь сімейного вогнища») обмежує і залученість жінок до ринку праці, і перелік професій, в яких вони можуть реалізуватися (див. наприклад, звіт *Навички та економічна безпека: самооцінка жінок і чоловіків*), і до яких вони згодом будуть мати доступ. Більше половини жінок та дві третини чоловіків підтримують розділення чоловіків та жінок на «годувальників» та «берегинь сімейного вогнища». В результаті страждає і фінансовий потенціал родини, і її згуртованість, оскільки гендерні норми та стереотипи обмежують можливість жінок здобути фінансову незалежність та реалізувати себе поза сімейних рамок, і можливість чоловіків приймати більше участі у вихованні дітей. Більш того, відносно висока підтримка стереотипу про те, що саме у чоловіка краще виходить приймати рішення, має негативні наслідки для просування жінок на керівні посади, й подальшого їх доступу до високооплачуваної роботи.

2018

Додаток А: Терміни

Активна громадянська позиція – готовність брати участь в громадських процесах з метою зміни поточної ситуації у суспільстві, використовуючи ненасильницькі засоби

Пасивна громадянська позиція – неготовність брати участь в громадських процесах з метою зміни поточної ситуації у суспільстві, використовуючи ненасильницькі засоби

Відчуття тривоги – рівень тривожності та незахищеності, нездатність заспокоїтися та розслабитися

Громадянський оптимізм – віра в те, що наявне покоління живе краще попереднього і що наступне покоління житиме краще наявного

Контакт з різними соціальними групами – частота контактів з представниками різних політичних, соціальних та географічних груп

Депресія – відчуття депресії або глибокого смутку

Загроза дестабілізації ситуації в Україні (внутрішні чинники) – побоювання, що внутрішні події (наприклад, зростання корупції чи злочинності) призведе до ескалації насильства

Економічні можливості – уявлення щодо рівня наявних робочих місць в регіоні

Безпека у сфері охорони здоров'я – рівень доступності медичних послуг (базових та спеціалізованих)

Виправдання насильства – схильність виправдовувати насильство заради захисту родини, честі чи доходів

Стигматизація психологічних проблем – упередження щодо людей з психологічними проблемами

Негативні стереотипи щодо різних соціальних груп – негативні стереотипи щодо представників різних політичних, соціальних та географічних груп

Релігійність – значення релігії у повсякденному житті

Впевненість у власних силах – задоволення собою та впевненість у власних силах

Відчуття значущості – віра в те, що прості люди можуть змінити ситуацію у суспільстві

Соціальна толерантність – терпимість до різних маргінальних груп та меншин з точки зору особистого спілкування та/або прийняття у громаді

Відчуття соціальної загрози з боку різних соціальних груп – думка про те, що збільшення кількості представників різних політичних, соціальних та географічних груп супроводжуватиметься скороченням кількості робочих місць, загальною дестабілізацією у суспільстві, зростанням рівня злочинності та руйнуванням єдності

Ностальгія за СРСР – відчуття жалю через розпад СРСР і думка про те, що життя погіршилось після 1991 року

Підтримка членства у Митному Союзі – надання переваги вступу України до Митного Союзу

Підтримка гендерних норм щодо роботи – підтримка традиційних гендерних норм щодо побудови кар'єри жінками

Підтримка гендерних стереотипів – підтримка традиційних гендерних стереотипів щодо поведінки жінок в родині та на роботі

2018

Гендерні норми та стереотипи на сході України:
Думки жінок та чоловіків